

Teresa Szot-Gabryś
Warszawska Szkoła Wyższa
Wydział Zarządzania

**Diagnozowanie i doskonalenie
kultury bezpieczeństwa finansowego**

**Diagnosing and improving
the culture of financial security**

Streszczenie

Posiadanie statusu bezpieczeństwa finansowego jest ważne dla wszystkich podmiotów i instytucji: osób indywidualnych, ich rodzin, podmiotów gospodarczych, jednostek samorządu terytorialnego, społeczeństwa i państwa. W artykule poruszono problematykę metodyki diagnozowania poziomu kultury bezpieczeństwa finansowego oraz metod doskonalenia tej kultury. Diagnozowanie i doskonalenie kultury bezpieczeństwa finansowego stanowi wyzwanie metodologiczne, gdyż wymaga wskazania metodyki naukowej i narzędzi badawczych do przeprowadzenia tych procesów, a następnie sformułowania rekomendacji, co do metod doskonalenia kultury bezpieczeństwa finansowego. W konkluzji autorka podkreśla rolę edukacji, szczególnie w gronie rodziny, w procesie doskonalenia kultury bezpieczeństwa finansowego.

Słowa kluczowe: kultura bezpieczeństwa finansowego, diagnozowanie kultury bezpieczeństwa finansowego, doskonalenie kultury bezpieczeństwa finansowego

Abstract

Having the financial security status is important for all entities and institutions: individuals, their families, business entities, local government units, society and the state. The article discusses the problem of the methodology of diagnosing the level of financial security culture and methods of improving such culture. Diagnosing and improving the culture of financial security is a methodological challenge, as it requires the indication of a scientific methodology and research tools to carry out these processes, and then formulating recommendations concerning the methods of improving the culture of financial security.

Keywords: the culture of financial security, diagnosis of the culture of financial security, improvement of the culture of financial security

Wprowadzenie

Wszyscy mamy do czynienia z finansami, bo nawet jeśli ktoś nie zajmuje się finansami w sposób zawodowy, to każdego z nas dotyczą finanse osobiste. Problematyka diagnozowania i doskonalenia kultury bezpieczeństwa finansowego stanowi wyzwanie metodologiczne, gdyż wymaga wskazania metodyki naukowej i narzędzi badawczych do przeprowadzenia tych procesów, a następnie sformułowania rekomendacji, co do metod doskonalenia kultury bezpieczeństwa finansowego. Artykuł ma charakter przeglądowy. Tezą jest twierdzenie, że deficyt w sferze kultury bezpieczeństwa finansowego nie wynika z braku odpowiednich metod doskonalenia tej kultury, ale jest skutkiem postaw ludzi wobec tej problematyki. Natomiast prowadzenie edukacji ekonomicznej pozytywnie wpływa na rozwój kultury bezpieczeństwa finansowego.

Punktem wyjścia do rozważań jest zdefiniowanie pojęć bezpieczeństwa oraz bezpieczeństwa finansowego, a następnie pojęć: kultura bezpieczeństwa oraz kultura bezpieczeństwa finansowego. W tym celu oparto się na istniejącym już dorobku naukowym. W naukach o bezpieczeństwie bezpieczeństwo określa się, jako przeciwieństwo zagrożenia i stan poradzenia sobie z ryzykiem. Jednocześnie podkreśla się, że problematykę bezpieczeństwa należy traktować w sposób dynamiczny, gdyż ciągle zmiany w otoczeniu podmiotu i w jego sytuacji wewnętrznej mogą wywoływać nowe zagrożenia i ryzyka. W ogólnym znaczeniu

bezpieczeństwo można określić, jako obiektywną i subiektywną pewność istnienia, przetrwania, stanu posiadania, funkcjonowania i swobód (możliwości rozwojowych) danego podmiotu¹. Natomiast bezpieczeństwo finansowe przejawia się uniknięciem krytycznej sytuacji w dziedzinie finansów. Bezpieczeństwo finansowe oznacza brak zagrożeń w sferze finansów publicznych, finansów przedsiębiorstwa, bankowości, czy finansów osobistych gospodarstw domowych².

Bezpieczeństwo, bądź bezpieczeństwo finansowe, zgodnie z przytoczonymi definicjami, oznacza pewien stan, który jest wynikiem wcześniej podjętych działań, będących przejawem kultury bezpieczeństwa. Pojęcie kultury bezpieczeństwa zdefiniował prof. M. Cieślarczyk w następujący sposób: „Kultura bezpieczeństwa to wzór podstawowych założeń, wartości, norm, reguł symboli i przekonań, wpływających na sposób postrzegania wyzwań, szans i (lub) zagrożeń, a także sposób odczuwania bezpieczeństwa i myślenia o nim oraz związany z tym sposób zachowania i działania (współdziałania) podmiotów, w różny sposób poprzez te podmioty «wyuczonych» i wyartykułowanych w procesach szeroko rozumianej edukacji, w tym również w naturalnych procesach wewnętrznej integracji i zewnętrznej adaptacji oraz innych procesach organizacyjnych, a także w procesie umacniania szeroko (nie tylko militarnie) rozumianej obronności, służących w miarę harmonijnemu rozwojowi tych podmiotów i osiągnięcia przez nie najszerzej rozumianego bezpieczeństwa, z pożytkiem dla siebie, ale i otoczenia”³. Autor sformułował także uproszczoną definicję, stwierdzając że: „kultura bezpieczeństwa danego podmiotu to – w dużym uproszczeniu – jego sposób myślenia o bezpieczeństwie i odczuwania bezpieczeństwa, a także sposoby osiągnięcia bezpieczeństwa”⁴. Pojęcie kultura bezpieczeństwa finansowego można wywieść z przytoczonego powyżej pojęcia kultura bezpieczeństwa, odnosząc je do sfery finansów.

---

¹ R. Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” nr 1(86)/2012, s. 12.

² K. Jajuga, red., *Elementy nauki o finansach. Kategorie i instrumenty finansowe*, PWE, Warszawa 2007, s. 15.

³ M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2010, s. 217.

⁴ Tamże, s. 217.

Kultura bezpieczeństwa finansowego i jej diagnozowanie

Przedmiotem podejmowanych rozważań jest kultura bezpieczeństwa finansowego oraz sposób jej diagnozowania. W odniesieniu do diagnozowania bezpieczeństwa finansowego naturalne wydaje się zastosowanie miar ilościowych (stosownych wskaźników), ale gdy mowa jest o kulturze tego bezpieczeństwa, kategoria „kultury” sugeruje zastosowanie miar jakościowych, np. skali w odniesieniu do stopnia przejawiania tej kultury przez badany podmiot: np. wysoka kultura bezpieczeństwa finansowego, niska kultura bezpieczeństwa finansowego. Powracając do definicji prof. M. Cieślarczyka wskazującej że: „kultura bezpieczeństwa danego podmiotu to – w dużym uproszczeniu – jego sposób myślenia o bezpieczeństwie i odczuwania bezpieczeństwa, a także sposoby osiągnięcia bezpieczeństwa”⁵, tak sformułowane określenie kultury bezpieczeństwa implikuje badania jakościowe nad tym zagadnieniem, gdyż podkreśla ono subiektywne odczuwanie bezpieczeństwa przez podmioty, których to dotyczy.

Koncepcja prof. M. Cieślarczyka pokazuje, iż kultura bezpieczeństwa i obronności manifestuje się w trzech następujących wymiarach⁶:

- Pierwszy – składają się nań określone idee, wartości i duchowość człowieka;
- Drugi – odnosi się do oddziaływań społecznych organizacji i systemów prawa;
- Trzeci – obejmuje on materialne aspekty egzystencji ludzkiej.

Pierwszy wymiar odnosi się do wartości, natomiast drugi i trzeci odzwierciedlają pożądaną stan. Na trzy filary składające się na kulturę bezpieczeństwa wskazuje także J. Piwowarski w swojej definicji tego pojęcia: „Kultura bezpieczeństwa to ogół materialnych i pozamaterialnych elementów utrwalonego dorobku człowieka, służących kultywowaniu, odzyskiwaniu (gdy utracono) i podnoszeniu poziomu bezpieczeństwa określonych podmiotów. Można rozpatrywać ją w wymiarze indywidualnym – mentalno-duchowym, wymiarze społecznym oraz wymiarze fizycznym (materialnym)”⁷. Kolejnym wyzwaniem jest za-

---

⁵ Tamże, s. 217.

⁶ J. Piwowarski, *Trzy filary kultury bezpieczeństwa*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje”, Nr 19 (2015), s. 24.

⁷ Tamże, s. 25.

proponowanie skutecznej metody doskonalenia kultury bezpieczeństwa finansowego.

Jak wskazuje Z. Długosz, „podmiotem badania bezpieczeństwa są wszystkie jednostki mające własne interesy i wyrażające ambicje realizacji tych interesów. Mogą to być pojedynczy ludzie, różne grupy społeczne, narody oraz społeczności międzynarodowe”⁸. W nawiązaniu do stwierdzeń sformułowanych przez przytoczonego autora, badania kultury bezpieczeństwa finansowego mogą być prowadzone w skali mikro i makroekonomicznej oraz w odniesieniu do różnych kategorii podmiotów. Niewątpliwie jest, że kultura bezpieczeństwa finansowego wynika z wiedzy i postaw ludzi, dlatego możemy mówić o przejawach kultury bezpieczeństwa finansowego poszczególnych osób, ich grup, instytucji, a nawet społeczeństwa. Zatem określony poziom bezpieczeństwa finansowego mogą przejawiać – biorąc jako kryterium podziału podmiot, którego bezpieczeństwo finansowe dotyczy:

- osoby indywidualne;
- rodzina – gospodarstwo domowe;
- podmioty gospodarcze;
- instytucje publiczne;
- społeczeństwo;
- państwo.

Można także zastosować klasyfikację, przyjmując jako kryterium skalę, której dotyczy bezpieczeństwo finansowe. Będzie to zatem:

- poziom mikro: danej osoby/ gospodarstwa domowego;
- poziom mezo: poziom organizacji, np. bezpieczeństwo finansowe przedsiębiorstwa, jednostki samorządu terytorialnego (np. gminy);
- poziom makro: bezpieczeństwo finansowe regionu, kraju, społeczeństwa.

Bezpieczeństwo finansowe w skali makro uwarunkowane jest wieloma czynnikami. Szczególnie jeśli mamy na myśli bezpieczeństwo regionu, bądź państwa, używany jest termin: bezpieczeństwo ekonomiczne, bądź bezpieczeństwo gospodarcze. Wielu autorów wskazuje bezpieczeństwo finansowe jako podkategorię bezpieczeństwa ekono-

---

⁸ Z. Długosz, *Wprowadzenie do metodycznych rozważań nad rewolucją naukową w naukach o bezpieczeństwie jako warunku zapewniającym militarne i niemilitarne bezpieczeństwo wobec wyzwań i zagrożeń w XXI wieku*, Instytut Badań nad Bezpieczeństwem, Gdynia 2013, s. 14.

micznego, zaliczającego się do szeroko rozumianego bezpieczeństwa. Definiując pojęcie bezpieczeństwa można określić je, jako pewność istnienia i przetrwania, stanu posiadania oraz funkcjonowania i rozwoju podmiotu. Pewność ta jest wynikiem nie tylko braku zagrożeń (ich niewystępowania lub eliminowania), ale powstaje także wskutek kreatywnej działalności danego podmiotu i jest zmienna w czasie, czyli ma naturę procesu społecznego⁹. Natomiast, jeśli bierzemy pod uwagę bezpieczeństwo ekonomiczne, to jedna z definicji mówi, że bezpieczeństwo ekonomiczne „oznacza warunki harmonijnego rozwoju, pozwalającego budować zrównoważony dobrobyt obywateli państwa. (...). W ujęciu makroekonomicznym bezpieczeństwo to stabilność zatrudnienia, niski poziom bezrobocia, przewidywalne perspektywy rozwoju gospodarki, charakteryzujące się płynnością finansową. W ujęciu mikroekonomicznym to wypłacalność gospodarstwa domowego lub przedsiębiorstwa. W obu przypadkach chodzi o możliwość równoważenia zobowiązań w stosunku do potrzeb w średnim okresie”¹⁰. Wielość czynników wpływających na bezpieczeństwo ekonomiczne i finansowe jest znaczna, szczególnie jeśli mamy na myśli bezpieczeństwo w skali makro. Jednak zarządzanie bezpieczeństwem finansowym uzależnione jest od przejawianej kultury bezpieczeństwa finansowego, w tym od umiejętności rozpoznawania zagrożenia, zarządzania ryzykiem oraz poziomu wiedzy merytorycznej o narzędziach zarządzania finansami.

Kultura bezpieczeństwa finansowego w kontekście ryzyka i zagrożenia

Bezpieczeństwo powinno być analizowane w kontekście zagrożeń i ryzyka. Prof. R. Zięba stwierdza, że zagrożenie oznacza pewien stan psychiki lub świadomości wywołany postrzeganiem zjawisk, które są oceniane jako niekorzystne lub niebezpieczne. „Zagrożenie oznacza subiektywne (a więc zależne od percepcji podmiotu postrzegającego) lub/i obiektywne (rzeczywiste występowanie niebezpieczeństwa dla istotnych dla danego podmiotu wartości zaliczanych do jego bezpieczeń-

---

⁹ R. Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” nr 1(86)/2012, s. 8.

¹⁰ K. Żukrowska, *Ekonomia jako sfera bezpieczeństwa państwa*, [w:] K. Raczkowski, K. Żukrowska, M. Żuber (red.), *Interdyscyplinarność nauk o bezpieczeństwie*, Difin, Warszawa 2013.

stwa. Zagrożenie kieruje się na konkretne wartości, które są przedmiotem ochrony przez dany podmiot”¹¹. Jeżeli analizujemy zagrożenia i bezpieczeństwo w sferze finansowej, to możemy posłużyć się definicją K. Raczkowskiego: „bezpieczeństwo finansowe oznacza w ogólnej postaci brak zagrożeń w sferze finansów publicznych, finansów przedsiębiorstwa, ubezpieczeń, bankowości, czy finansów osobistych gospodarstw domowych”¹². Zagrożenia te mogą mieć charakter obiektywny, lub subiektywny, ale niewątpliwie można je kształtować (zarządzać nimi lub im przeciwdziałać) oraz mierzyć ich intensywność. „Działania podejmowane na rzecz bezpieczeństwa są elementami pozwalającymi na rozwinięcie skutecznych metod, które mają zapobiegać różnym potencjalnym zagrożeniom podmiotów. Chodzi zarówno o zagrożenia w stosunku do podmiotu zewnętrzne, jak i te, których podłoże może pojawić się w autonomicznym systemie bezpieczeństwa jednostki, mające charakter wewnętrzny, psychofizyczny”¹³.

Bezpieczeństwo finansowe zależy w głównej mierze od tego, w jakim stopniu wiedza finansowa jest znana i rozumiana, jakie są finansowe umiejętności oraz zachowania poszczególnych członków gospodarstwa domowego, menadżerów komercyjnych, czy naczelne kierownictwo danego państwa (m.in. ministrowie, wiceministrowie, prezesi, dyrektorzy). Chodzi tu o znajomość podstawowych pojęć ekonomicznych i finansowych¹⁴.

Wiedzę finansową, którą posiadają ludzie nie będący profesjonalnymi finansistami można podzielić na¹⁵:

- wiedzę codzienną – dotyczącą zwłaszcza opodatkowania, wartości netto, oszczędności, zarządzania długiem, budżetowania, bankowości (w tym e-bankowości), odsetek, inflacji, kart kredytowych, praw konsumenta, wydatków, ubezpieczeń, wyznaczania celów itp.;

---

¹¹ R. Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” nr 1(86)/2012, s. 10.

¹² K. Raczkowski, *Bezpieczeństwo finansowe*, [w:] J. Płaczek, red., *Ekonomika bezpieczeństwa państwa w zarysie*, Difin, Warszawa 2014, s. 300.

¹³ W. Czajkowski, J. Piwowarski, S. Kocan, B. Soliński, *Aksjologiczno-psychologiczna interpretacja pierwszego filaru japońskiej kultury bezpieczeństwa*, „The Polish Journal of the Arts and Culture”, Nr 7 (4/2013), s. 56.

¹⁴ K. Raczkowski, *Bezpieczeństwo finansowe*, [w:] J. Płaczek, red., *Ekonomika bezpieczeństwa państwa w zarysie*, Difin, Warszawa 2014, s. 301.

¹⁵ Tamże, s. 301.

- wiedzę przypadkową, tzw. okazjonalną – np. przejścia na emeryturę, posiadania testamentu, inwestowania, dobrego miejsca pracy, kredytu hipotecznego;
- wiedzę specjalistyczną – np. zarządzanie portfelem, instrumenty pochodne (opcje, swapy, kontrakty terminowe).

Szereg przeprowadzonych w Polsce badań naukowych wskazuje, że poziom wiedzy finansowej w społeczeństwie jest niski. Wyniki Globalnego Badania Poziomu Edukacji Finansowej Standard & Poor's pokazują, że jedynie 42% Polaków posiada wiedzę ekonomiczną pozwalającą na podejmowanie świadomych decyzji finansowych¹⁶. Na deficyt wiedzy z zakresu między innymi kredytów, lokat, czy windykacji, wskazuje raport „Egzamin z wiedzy finansowej” przygotowany przez firmę Maison&Partners dla Kapitalni.org¹⁷. Na niski poziom wiedzy finansowej wskazują także wyniki badań zleconych przez Narodowy Bank Polski: badanie „Stan wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków” zrealizowane techniką CAPI, na reprezentatywnej próbie N=2000 mieszkańców Polski w wieku 15+, w 2015 roku¹⁸. Głównym celem badania świadomości i wiedzy ekonomicznej Polaków była diagnoza stanu wiedzy społeczeństwa polskiego na temat ekonomii i gospodarki oraz identyfikacja obszarów realnych potrzeb edukacyjnych w tym zakresie.

Poza wiedzą finansową w kształtowaniu bezpieczeństwa finansowego istotna jest wrażliwość na zagrożenia oraz skłonność do ryzyka, a to są już elementy kultury bezpieczeństwa finansowego. Kultura bezpieczeństwa służy człowiekowi do realizacji następujących celów i potrzeb¹⁹:

- Skuteczna kontrola nad pojawiającymi się zagrożeniami, zmierzająca do uzyskania stanu o satysfakcjonująco niskim poziomie zagrożeń.
- Odzyskiwanie bezpieczeństwa w sytuacji, gdy zostało ono utracone.

---

¹⁶ *Wiedza ekonomiczna Polaków na niskim poziomie*,

<http://www.finance.egospodarka.pl/> (26.11.2015).

¹⁷ P. Bednarz, *Polacy mają problemy z finansami*,

<https://businessinsider.com.pl/finance/wiedza-finansowa-polakow> (27.10.2017).

¹⁸ *Stan wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków*, konsorcjum Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” i Grupa IQS dla Departamentu Edukacji i Wydawnictw NBP, Warszawa 2015.

¹⁹ J. Piwowarski, *Trzy filary kultury bezpieczeństwa*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje”, Nr 19 (2015), s. 26.

- Optymalizacja, dla określonego podmiotu, poziomu wielosektorowo pojmowanego bezpieczeństwa.
- Pobudzanie w społecznej i personalnej skali świadomości człowieka przekonań o potrzebie samodoskonalenia i trychotomicznego (mentalny/społeczny/materialny) rozwoju wraz z uaktywnianiem motywacji i postaw skutkujących indywidualnymi i zespołowymi działaniami, powodującymi wszechstronny rozwój indywidualnych i grupowych podmiotów bezpieczeństwa, w tym ich autonomicznej obronności.

Przytoczone atrybuty kultury bezpieczeństwa można odnieść do sfery finansów. Zanim jednak podejmiemy dyskusję nad metodami doskonalenia kultury bezpieczeństwa finansowego, dokonajmy ogólnego przeglądu metod i narzędzi pomiaru i zarządzania bezpieczeństwem finansowym.

Metody i narzędzia pomiaru i zarządzania bezpieczeństwem finansowym

W ramach nauk ekonomicznych wypracowano szereg metod i narzędzi pomiaru sytuacji finansowej oraz oceny poziomu ryzyka finansowego, zarówno w odniesieniu do przedsiębiorstw, jednostek samorządu terytorialnego, finansów państwa, a także finansów gospodarstw domowych.

Ogólne zasady tworzenia budżetu i wydatkowania środków na szczeblu państwa, jednostek samorządu terytorialnego oraz innych podmiotów sfery finansów publicznych reguluje ustawa o finansach publicznych²⁰. Finanse publiczne stanowią zespół zjawisk finansowych, związanych z przychodami i wydatkami pieniężnymi związków publiczno-prawnych, a więc państwa i jednostek samorządu terytorialnego. Dla sfery finansów publicznych charakterystyczne jest gromadzenie przychodów pieniężnych przede wszystkim z nierynkowych transferów, takich jak podatki, opłaty i wpłaty z zysku jednostek gospodarczych będących własnością publiczną. Wydatki publiczne są finansowym odzwierciedleniem zadań publicznych realizowanych przez władzę publiczną państwową i samorządową. Struktura wydatków publicznych charakte-

---

²⁰ Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 roku o finansach publicznych (Dz. U. nr 157, poz. 1240 ze zm.).

ryzuje się dużą sztywnością, tzn. znaczna ich część ma charakter obligatoryjny, regulowany ustawowo, trudny do zmiany, a ich zaniechanie grozi utratą wiarygodności finansowej państwa. Do takich wydatków należą: obsługa długu publicznego, wypłata świadczeń emerytalnych i rentowych, wydatki socjalne. Wysoki udział tzw. sztywnych wydatków poważnie ogranicza swobodę prowadzenia polityki finansowej, zwłaszcza gdy poszukuje się możliwości oszczędności środków publicznych. Limit wydatków publicznych w praktyce wyznaczany jest przez sumę możliwych do pozyskania dochodów jednostek sektora finansów publicznych oraz dopuszczalny, możliwy do sfinansowania deficyt²¹. Podmioty sektora finansów publicznych zobowiązane są do stosowania kontroli wewnętrznej i zarządczej, które niwelują ryzyko finansowe w tych jednostkach²².

W odniesieniu do sytuacji jednostek samorządu terytorialnego na szczeblu lokalnym (tj. gmin i powiatów), kluczowym czynnikiem oddziałującym na kondycję finansową (bezpieczeństwo finansowe) samorządu są wydatki budżetowe (bieżące i inwestycyjne), będące wyrazem realizowanych przez gminę zadań. Wydatki bieżące są związane z realizacją podstawowej funkcji samorządu, tj. wykonywaniem zadań, poprzez które jednostka zaspakaja zbiorowe potrzeby lokalnej społeczności. Drugą kategorią wydatków jednostek samorządu terytorialnego są wydatki inwestycyjne, które obejmują wszystko to, co służy powiększaniu majątku jednostek, podnoszeniu ich konkurencyjności²³. Poza zachowaniem na dopuszczalnym poziomie ustawowych wskaźników poziomu zadłużenia oraz obsługi długu, o posiadaniu bezpieczeństwa finansowego gminy świadczy posiadanie przez nią zdolności kredytowej i inwestycyjnej. Prosta analiza bezpieczeństwa finansowego gminy może być przeprowadzona w oparciu o podstawowe wskaźniki, zamieszczone w tabeli.

---

²¹ Patrz: C. Kosikowski, *Finanse i prawo finansowe Unii Europejskiej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.

²² Patrz: T. Kiziukiewicz, red., *Audyt wewnętrzny w strukturze kontroli zarządczej*, Difin, Warszawa 2013.

²³ P. Dziekański, *Bezpieczeństwo ekonomiczne wyzwaniem współczesnego regionu – próba oceny syntetycznej*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje”, Nr 6 (2014), s. 130.

Tabela 1. Analiza kondycji finansowej gminy

Lp.	Wskaźnik	Formuła obliczeniowa	Rodzaj danych do obliczeń	Wartość progowa
1.	Wskaźnik obsługi zadłużenia	$\frac{R+O+Z+W}{D}$	- Kwota rat kredytów i pożyczek (R) - Kwota należnych odsetek (O) - Kwota spłat zobowiązań z poręczeń (Z) - Kwota wykupu papierów wartościowych (W) - Dochody ogółem (D)	max 15%
2.	Wskaźnik długu	$\frac{K+P+E}{D}$	- Kwota zadłużenia – kredyty i pożyczki (K) - Kwota poręczeń (P) - Wartość wyemitowanych papierów wartościowych (E) - Dochody ogółem (D)	max 60%
3.	Wskaźnik inwestycji	$\frac{I}{W}$	- Wydatki inwestycyjne (I) - Wydatki ogółem (W)	10%-50%
4.	Wskaźnik udziału dochodów własnych	$\frac{D_w}{D_o}$	- Dochody własne (D_w) - Dochody ogółem (D_o)	min 15%
5.	Wskaźnik dochodu na mieszkańca	$\frac{D_o}{L}$	- Dochody ogółem (D_o) - Liczba mieszkańców (L)	min 500

Źródło: T. Szot-Gabryś, *Rola banku w kredytowaniu inwestycji gminnych współfinansowanych z programów dotacji*, „Badania Naukowe”, Volume 22, Number 2/2009, Wyższa Szkoła Umiejętności im. S. Staszica w Kielcach, s. 128.

Bardzo dobrze opracowane jest instrumentarium analizy sytuacji finansowej i określenia poziomu bezpieczeństwa finansowego w odniesieniu do przedsiębiorstw. Jest to cały zestaw mierników stosowanych w analizie finansowej, rachunkowości zarządczej i controllingu. Bazę danych do ich pomiaru stanowią dane pochodzące z księgowości, związanej z obowiązkiem prowadzenia rachunkowości finansowej. Rzetelność tych danych weryfikowana jest poprzez zewnętrzny audyt finansowy, dokonywany przez biegłych rewidentów²⁴. W odniesieniu do ma-

²⁴ Patrz: W. Gabrusewicz, *Analiza finansowa przedsiębiorstwa. Teoria i zastosowanie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2013.

łych podmiotów gospodarczych, które nie mają obowiązku prowadzenia pełnego systemu rachunkowości finansowej, również w ramach nauki rachunkowości opracowane zostały stosowne metody pomiaru, usprawniające zarządzanie finansami w podmiotach tej kategorii²⁵.

Stosunkowo najnowszą sferę finansów objętą badaniami naukowymi są finanse gospodarstw domowych. Jednakże sporo jest już obecnie publikacji dotyczących zarządzania finansami gospodarstw domowych, stanowiących bazę merytoryczną do poprawy bezpieczeństwa finansowego tego rodzaju podmiotów. Przykładem może być tutaj książka Cz. Bywalca, zawierająca omówienie takich zagadnień, jak²⁶:

- pojęcie i klasyfikacja gospodarstw domowych, ich organizacja i zasady funkcjonowania oraz miejsce w gospodarce narodowej;
- determinanty biologiczno-ekologiczne, gospodarcze, społeczne i kulturowe zachowań ekonomiczno-finansowych gospodarstw domowych;
- prawidłowości zachowań ekonomiczno-finansowych gospodarstw domowych;
- źródła informacji o sytuacji ekonomiczno-finansowej gospodarstw domowych i sposoby ich wykorzystania;
- podstawowe dokumenty służące do analizy ekonomicznej i finansowej gospodarstw domowych, tj. bilans majątkowy, budżet oraz rachunek przepływów pieniężnych gospodarstwa domowego;
- problemy planowania i zarządzania finansami gospodarstw domowych, w tym zarządzanie majątkiem i kapitałami, budżetem, oszczędnościami, długiem oraz ryzykiem;
- kwestie bankructwa i upadłości gospodarstw domowych.

Dokonany powyżej przegląd metod zarządzania bezpieczeństwem finansowym wskazuje, że w odniesieniu do kategorii wszystkich podmiotów, funkcjonujących w naszym otoczeniu społeczno-gospodarczym istnieje stosowna metodyka zarządzania bezpieczeństwem finansowym. Zatem problem doskonalenia kultury bezpieczeństwa finansowego nie polega na deficycie dostępnych metod, polega zatem zapewne na niewystarczającym ich upowszechnieniu i przyswojeniu

---

²⁵ Patrz: T. Szot-Gabryś, *Model pomiaru zysku ekonomicznego w małej firmie*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Umiejętności im. S. Staszica w Kielcach, Kielce 2008.

²⁶ Patrz: Cz. Bywalec, *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.

przez społeczeństwo. Wskazują na to chociażby informacje medialne o ofiarach oszustw finansowych, bankructwach konsumenckich, czy ofiarach ryzykownych lokat kapitałowych (np. Amber Gold).

Programy edukacji ekonomicznej jako narzędzie doskonalenia kultury bezpieczeństwa finansowego

Istotnym narzędziem doskonalenia kultury bezpieczeństwa finansowego są programy edukacji ekonomicznej. Tego rodzaju programy od wielu lat prowadzi Bank Gospodarstwa Krajowego, poprzez Fundację BGK im. J. K. Steczkowskiego, np. program „Wyrównywanie szans edukacyjnych”²⁷. Program ma następujące przesłanie: „Chcemy podnieść poziom wiedzy finansowej wśród dzieci i młodzieży! Chcemy wprowadzić ich w świat finansów tak, aby potrafiły lepiej funkcjonować w nowoczesnym społeczeństwie. Dzieciom z małych miast lub w trudnej sytuacji pomagamy wyrównać szanse edukacyjne”²⁸.

Kolejnym przykładem działań w zakresie edukacji ekonomicznej jest pakiet programów prowadzonych przez Fundację Kronenberga. Na stronie Fundacji można przeczytać następujący opis działań prowadzonych przez ten podmiot²⁹: „Ekonomia to zarówno nasze finanse, jak i rozwój całej gospodarki. Są to zatem dziedziny, z którymi stykamy się na co dzień. Celem działań Fundacji w tym obszarze jest kształcenie świadomego wyedukowanego ekonomicznego konsumenta, budowanie szerokiej koalicji wsparcia dla przedsiębiorców na różnym etapie rozwoju ich firm oraz instytucjonalne wspieranie kultury innowacji w polskiej gospodarce. Edukacja ekonomiczna obejmuje zatem zarówno przekazywanie w atrakcyjnej formie wiedzy finansowej, kształtowanie odpowiedzialnych postaw w zarządzaniu swoimi pieniędzmi, jak i wspieranie postaw przedsiębiorczych i oferowanie narzędzi wzmocniających potencjał istniejących firm na rynku (...). W każdym z tych obszarów Fundacja podejmuje szereg działań współpracując z partnerami społecznymi realizującymi zarówno pionierskie, jak i ugruntowane, długofalowe projekty. Działania Fundacji Kronenberga koncentrują się na aktywności w obszarze edukacji finansowej, w ramach której szczególnie nacisk kła-

---

²⁷ <https://www.fundacja.bgk.pl/obszary-dzialalnosci/wyrownywanie-szans-edukacyjnych> (12.06.2018)

²⁸ Tamże.

²⁹ <http://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/6557.htm> (11.06.2018)

dziony jest na kształtowanie kompetencji z zakresu finansów osobistych. Wspieranie przedsiębiorczości poprzez przygotowywanie młodych ludzi do uruchomienia własnego biznesu oraz wzmacnianie potencjału istniejących firm, to nasz wkład w rozwój polskiej gospodarki. Szczególną uwagę przykładamy do startupów, mając na uwadze ich innowacyjność. Uzupełnieniem naszych działań są konkursy dla mikroprzedsiębiorców, wybitnych ekonomistów oraz polskich firm dokonujących ekspansji na rynkach zagranicznych oraz podmiotów z rynków wschodzących inwestujących w Polsce”. Fundacja swoje zadania realizuje również poprzez program badań, w ramach których bada między innymi postawy Polaków wobec finansów oraz różne aspekty działalności polskich firm za granicą.

Podsumowanie

Poszukując odpowiedzi na pytanie, jakimi metodami doskonalić kulturę bezpieczeństwa finansowego, odpowiedź ta wydaje się być oczywista – jest to edukacja. W określeniu skali zjawiska odnośnie kultury bezpieczeństwa finansowego w Polsce, tj. stwierdzenia, czy mamy do czynienia z wysokim, czy niskim poziomem tej kultury, pomocne mogą być przeprowadzone badania naukowe, wskazujące na duże deficyty w tym zakresie, szczególnie w grupie starszego pokolenia, w mniejszym stopniu wykorzystującego powszechnie w obecnych czasach medium dostarczające informacji i wiedzy, jakim jest Internet³⁰. Największy wpływ na obecny poziom wiedzy Polaków o ekonomii, finansach i gospodarce ma własne doświadczenie oraz media (prasa, radio, TV, Internet). Natomiast rolę głównego edukatora według Polaków powinna pełnić szkoła i nauczyciele (dotychczas szkoła wywarła istotny wpływ na obecny stan wiedzy z tego zakresu u 28% Polaków). Duże oczekiwania są także wobec mediów i instytucji państwowych. Znacznie rzadziej Polacy uważają, że edukacja ekonomiczna to powinność pracowników banków i agencji ubezpieczeniowych. Jednak nie do przecenienia jest edukacja poprzez doświadczenie wyniesione z domu rodzinnego. Rola edukacji ekonomicznej prowadzonej w rodzinnym domu ma istotne znaczenie dla kształtowania poziomu wiedzy ekonomicznej w dorosłym ży-

---

³⁰ *Stan wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków*, konsorcjum Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” i Grupa IQS dla Departamentu Edukacji i Wydawnictw NBP, Warszawa 2015.

ciu, otwartości na tę wiedzę, jak również pozytywnych z punktu widzenia mikro- i makro- ekonomii zachowań (np. włączenia w system finansowy). Dzisiejsi rodzice kontynuują „tradycje” wynoszone z własnych domów. Gdy sami rozmawiali o ekonomii (nawet nieregularnie), byli zachęceni do oszczędzania, czy też samodzielnego zarabiania, to jako rodzice podejmują takie działania wobec dzieci³¹. Z tego wniosek, że edukacja ekonomiczna pozytywnie wpływająca na poziom kultury bezpieczeństwa finansowego jest to praca, być może w niektórych środowiskach nawet na pokolenia, ale niewątpliwa warta przeprowadzenia.

Bibliografia

- Bednarz P., *Polacy mają problemy z finansami*, <https://businessinsider.com.pl/finanse/wiedza-finansowa-polakow> (27.10.2017).
- Bywalec Cz., *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Cieślarczyk M., *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2010.
- Czajkowski W., Piwowarski J., Kocan S., Soliński B., *Aksjologiczno-psychologiczna interpretacja pierwszego filaru japońskiej kultury bezpieczeństwa*, „The Polish Journal of the Arts and Culture”, Nr 7 (4/2013).
- Długosz Z., *Wprowadzenie do metodycznych rozważań nad rewolucją naukową w naukach o bezpieczeństwie jako warunku zapewniającym militarne i niemilitarne bezpieczeństwo wobec wyzwań i zagrożeń w XXI wieku*, Instytut Badań nad Bezpieczeństwem, Gdynia 2013.
- Dziekański P., *Bezpieczeństwo ekonomiczne wyzwaniem współczesnego regionu – próba oceny syntetycznej*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje”, Nr 6 (2014).
- Gabrusewicz W., *Analiza finansowa przedsiębiorstwa. Teoria i zastosowanie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2013.
- Jajuga K., red., *Elementy nauki o finansach. Kategorie i instrumenty finansowe*, PWE, Warszawa 2007.

---

³¹ Tamże.

- Kiziukiewicz T., red., *Audyt wewnętrzny w strukturze kontroli zarządczej*, Difin, Warszawa 2013.
- Kosikowski C., *Finanse i prawo finansowe Unii Europejskiej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
- Piwowarski J., *Trzy filary kultury bezpieczeństwa*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje”, Nr 19 (2015).
- Raczkowski K., *Bezpieczeństwo finansowe*, [w:] J. Płaczek, red., *Ekonomia bezpieczeństwa państwa w zarysie*, Difin, Warszawa 2014.
- Stan wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków*, konsorcjum Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” i Grupa IQS dla Departamentu Edukacji i Wydawnictw NBP, Warszawa 2015.
- Szot-Gabryś T., *Model pomiaru zysku ekonomicznego w małej firmie*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Umiejętności im. S. Staszica w Kielcach, Kielce 2008.
- Szot-Gabryś T., *Rola banku w kredytowaniu inwestycji gminnych współfinansowanych z programów dotacji*, „Badania Naukowe”, Volume 22, Number 2/2009, Wyższa Szkoła Umiejętności im. S. Staszica w Kielcach.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 roku, o finansach publicznych (Dz. U. 2009 nr 157, poz. 1240 ze zm.).
- Wiedza ekonomiczna Polaków na niskim poziomie*, <http://www.finance.egospodarka.pl/> (26.11.2015).
- Zięba R., *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” nr 1(86)/2012.
- Żukrowska K., *Ekonomia jako sfera bezpieczeństwa państwa*, [w:] K. Raczkowski, K. Żukrowska, M. Żuber (red.), *Interdyscyplinarność nauk o bezpieczeństwie*, Difin, Warszawa 2013.
- <http://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/6557.htm> (11.06.2018)
- <https://www.fundacja.bgk.pl/obszary-dzialalnosci/wyrownywanie-szans-educacyjnych> (11.06.2018)

Dr Teresa Szot-Gabryś – Warszawska Szkoła Wyższa, Wydział Zarządzania.